

SCHER TIBOR

A holt-tengeri tekercsek művelődéstörténeti jelentősége

A holt-tengeri tekercseket eddig elsősorban vallástörténeti szempontból értékelték, mint az ótestamentumi szöveghagyomány páratlan értékű dokumentumait és a kereszténység közvetlen előfutárainak tekinthető esszenus szekta vallási tanításainak gyűjteményét. Az ilyen irányú kutatások sok jelentős eredményre vezettek — bár számos probléma még mindig nyitva maradt.¹

Kevesebb figyelmet fordítottak eleddig ezekre az iratokra, mint a judeai művelődéstörténet forrásaira, pedig a Holt-tenger barlangjaiban feltárt anyag ebből a szempontból is nagyjelentőségű és számos érdekes felvilágosítást nyújt. *Művelődéstörténeti* jelentőségük nemcsak közvetlenül, hanem sajátos áttétellel, közvetett formában is érvényesül. Az a puszta tény ugyanis, hogy ezekben a barlangokban az ie. II—I. századig visszanyúló kéziratokat találtak, felkelte a kutatás figyelmét hasonló további leletek lehetőségére, és meg is indult a lendületes kutatómunka hasonló kéziratok után.² Az 1950-es évek óta rendszeresen folyó ásatások a Holt-tengeri barlangokon kívüli lelőhelyeket is nagy mennyiségben tártak fel. Ezen leletek közül is kiemelkedő jelentőségűek azok a tekercsek, papíruszok és egyéb okmányok, amelyek egy Samaria környéki barlangban kerültek elő³ és egészen az ie. 4. századig nyúlnak vissza, tehát a perzsa uralom legvégső szakaszából származnak és így megközelítőleg egykorúak a híres elephantinei papírusztekercsekkel.⁴

Egy másik meglepő mellékterméke a Holt-tengeri tekercsek utáni kutatásnak az a számos erőd, barlang, és rejtekhely, amelyek az utolsó nagy Róma-ellenes felkelésnek, BAR KOCHBA háborújának emlékét őrzik. A Jordánia, valamint Izrael Állam által szervezett ásatások a Vádi Murabba'át stb. környékén, valamint a Holt-tengerbe ömlő kisebb-nagyobb folyók, patakok mentén (Nahal Ce'elim stb.) nemcsak a harc tárgyi emlékeit (fegyvereket stb.) hoztak napvilágra, hanem *írásos feljegyzéseket*: a harcosokkal hozott magánokiratokat, hivatalos írásokat, adás-vételi szerződéseket, házassági és válóleveleket, de hadparancsokat, katonai utasításokat stb. is.⁵

¹ HAHN István: *Papok, remeték, szabadságharcosok Judea pusztájában*. Világosság, 1967. 2. 65—73. l.

² SCHER Tibor: *A kumráni templomtekercs*. Világosság, 1968. 10. sz.

³ F. M. CROSS jr.: *The Discovery of the Samaria Papyri*. The Biblical Archaeologist, 1963. 4, 110 skk. P. W. LAPP: *The Samaria Papyri*. Archaeology, 1963. 3, 204 skk. l.

⁴ BLAU Lajos: *Az assuani és elephantinei aram papíruszok*. Aramic Papyri discovered of Assuan, edited by A. H. SAYCE with the assistance of A. E. COWLEY. London, 1906.

⁵ BARDTKE, *Handschriftenkunde* III. köt. Berlin 1962.

Az a nagy fellendülés, amely a Holt-tengeri, jórészt vallásos tartalmú szövegek megtalálásával, megfejtésével és kiadásával megindult, tehát nagyszámú *világi vonatkozású irat előkerülésére is vezetett*. Ezek nem a Holt-tengeri szekta tagjaitól származnak, hanem Judea ie. kezdete körüli társadalmának legkülönbözőbb rétegeitől — és együttvéve sok szempontból újszerűen világítják meg ennek a társadalomnak műveltségét is. Az írásos leleteknél nem kevésbé fontosak ebből a szempontból a tárgyi leletek sem. Ezeknek komplexumból érdemes kiemelni a Negev sivatagban fekvő Maszada erőd feltárási munkálatait,⁶ melyek 1963-ban indultak meg Jigael JADIN régész professzor vezetésével. Az erődöt a Róma elleni háború idején 66-tól fogva egészen 73-ig, a Róma-elleni harc legelszántabb csoportjának, a zelótáknak egy csapata foglalta el és Jeruzsálem pusztulása után is folytatták az ellenállást. Az ostrom idejének tárgyi, de emellett *írásos emlékei is újabb színekkel gazdagítják az I. századi művelődésre vonatkozó ismereteinket*.

Ez a sokoldalú anyag elsősorban az akkori judaeai írásbeliségre vet új fényt. A samariai leletek⁷, melyeknek megfejtése még folyamatban van — elsősorban arról győz meg, hogy az írásbeliség igen fejlett volt és minden fontosabb magánjogi ügyletet írásba foglaltak. De mivel ezek az iratok egyetlen család tulajdonához tartoztak (erről tanuskodnak a bennük előforduló ismétlődő nevek, a rokoni kapcsolatok feltüntetésére), arra is következtethetünk, hogy legalábbis a jobbmódú családok házi irattárt rendeztek be, és ezeket az iratokat több nemzedéken keresztül is megőrizték. Míg tehát az elefantinei papírszok egy szervezett katonai közösségnek okmányállományát tartották fenn a számunkra, addig Samaria barlangja egy magánjellegű okmánytárat őrzött meg. De tovább mehetünk: ezek az okmányok (házasságlevelek stb.) már meghatározott szabvány szerint készülnek, megvolt a kialakult formanyelvük és hagyományos külalakjuk. *Ez mindenestre arra mutat, hogy már akkor hosszú fejlődés állt mögöttük, amelynek során ezek az egységes eljárások és formák kialakultak. Még figyelemreméltó az a körülmény, hogy ezek az ie. IV. században kialakult formák és formulák átöröklődtek egészen a középkorig, és például a házassági- és válólevelek már nagyjában-egészében azt a formát viselik, mint legrégebbi középkori utódaik.*⁸ Igaz, hogy egyes, a középkori kódexekre jellemző sajátságok még nem tűnnek fel, pl. a kéziratok még nincsenek ellátva a másoló személyét és a másolat készítésének idejét feltüntető kolofonnal. Más, a középkori írásra jellemző sajátságok azonban már ebben az időben feltűnnek, így pl. a szentírási könyvek másolására vonatkozó tradicionális szabályok.

Az írásbeliség sokoldalúbbnak, gazdagabbnak is tűnik az új leletek alapján, mint ahogyan eddig feltételezték. Az óhéber írás, amelyben az ie. 6. századig készült feliratok íródtak, pl. EZÉKIÁS (Hirkijahu) király ie. 8. századi felirata is, a rabbinikus hagyomány szerint a babiloni fogság idején (ie. 587—539) kiment a használatból és helyébe az arameus eredetű, úgynevezett

⁶ YADIN, Yigael, *The Excavation of Masada . . .* Jerusalem, 1965. YADIN, Yigael *Masada. Der letzte Kampf um die Festung des Herodes*. Hamburg, 1967.

⁷ LAPP, P. W.: *The Samaria Papyri*. Archaeology. 1963. 3, 204 skk. 1. CROSS F. M. jr.: *The Discovery of the Samaria Papyri*. The Biblical Archaeologist. 1963. 4, 110 K. K. vö.: Амусин: Находки Мёртвого моря. М. 1964.

⁸ BLAU L.: *Az assuáni és elefantinei aram papyrusok*. BLAU L.: *Das altjüdische Buchwesen*.

négyszögletes (kvadrát) írás került használatba.⁹ Viszont a Holt-tengeri tekercsek között találtak még olyan töredékeket, amelyek az elavult, régi írásmódban készültek. Ezek azonban ekkor már inkább titkos, vagy „szent”-írás jellegűek voltak. Pl. a kvadrát írású szentírási szövegeken belül egyes kéziratok az istenneveket óhéber írásban közlik, hogy fokozott szentségüket még az egyéb szentírási szövegeken belül is kiemeljék.

Az időszámításunk körüli évtizedekben használt judeai nyelvekre is érdekes adatokat nyújtanak a tekercsek. Legnagyobb részük héberül *héberül* íródott és ezt ennek a nyelvnek „szent” jellege is indokolja. A héber mellett az arameus nyelv is nagy szerepet játszik, még vallásos tartalmú szövegek írásában is. Előkerültek a biblia hébernyelvű könyveinek egyes arameus nyelven készített fordításai is, az úgynevezett *targumok* — köztük pl. Jób könyvének arameus nyelvű fordítása.

A héber és arameus nyelven fennmaradt kézirat-töredékek egy része *irodalomtörténeti* szempontból is jelentős. Előkerültek ugyanis olyan apokrif és pszeudepigrafikus („álfeliratú”) művek héber illetőleg arameus szövegei, amelyeket eddig csak görög, szír stb. fordításból ismertünk. Ezek közé tartozik a *Jubileumok könyve*, A 12 ósáta testamentuma, *Henoch könyve* stb. Bár eddig sem volt kétség aziránt, hogy ezeknek a műveknek fennmaradt görög, etiop, stb. nyelvű szövege csak fordítás, mégis nagyjelentőségű tény magának az eredeti 4 szövegnek — ha csak töredékes formában is — előkerülése. Másfelől az a tény, hogy ezek éppen a Holt-tengeri tekercsek között bukkantak fel, elárulja eredetüket is. Mindezek az iratok eszerint az itt élt szekta körében keletkeztek, vagy legalább is e szekta körében szentnek számítottak. Ennek különös jelentősége van, főként a *Jubileumok Könyve* szempontjából, amelynek egészen sajátos időszámítási módszere (amelyről a későbbiekben még szó lesz) ezek szerint ugyancsak a Holt-tengeri közösség szellemi sajátja. Tudománytörténeti szempontból is érdekes a *Salamon zsoltárai* címen ismert gyűjtemény sorsa.¹⁰ Még a múlt század végén fedeztek fel egy öt zsoltárból álló szír nyelvű himnusz-gyűjteményt. Erről pusztán nyelvi elemzés alapján M. NOTH német tudós már egy emberöltővel ezelőtt kimutatta, hogy a himnuszok eredetileg nem szír nyelven íródtak, hanem héberből való fordítások, sőt el is készítette héberre való visszafordításukat. Néhány évvel ezelőtt pedig egy francia és egy orosz tudós M. DELCOR és M. FILOMENKO egymástól függetlenül, egyszerre vetették fel azt a gondolatot, hogy a szír zsoltárok — Kumránból származnak. Most pedig az öt zsoltárból háromnak valóban előkerült Kumránban az eredeti szövege.

A héber és arameus nyelv használata az egyes irodalmi alkotásokban fényt vet e két nyelv viszonylagos tekintélyére is a szekta körében. A vallásos tisztelet magasabb fokán álló, szent kinyilatkoztatás tekintélyével fellépő műveket, továbbá a bibliai könyvekben írt kommentárokat *héberül* szerkesztették, viszont a legendagyűjtemények, látomások, a biblia szövegétől távolabb álló munkák arameus nyelven íródtak — így többek között MÓZES I. *hőnyvében* írt legendagyűjtemény az ún. *Genézis-apokrifon*, valamint a messiási időkben felépítendő szentély elképzelt méreteiről készült összeállítást. A bibliai szövegek arameus fordításai és a „népi” olvasmánynak szánt legenda-

⁹ L. BLAU i. m.

¹⁰ HAHN István: *Új eredmények és új problémák a Holt-tengeri tekercsek kutatásában*. H. A. STOLL: *A Holt-tengeri barlangok* ... 417 l.

gyűjtemények, látomások stb. arról tanuskodnak, hogy a szekta körében is az arameus volt a mindennapi élet beszélt nyelve, a klasszikus héber már inkább csak „szent” nyelvnek számított. Mindez megerősíti azt a következtetést, amelyet az evangéliumok alapján is levontak már, hogy ti. JÉZUS korában Judea területén a nép élő nyelve az arameus volt, minthogy JÉZUS saját szavai is — amennyiben az evangélium görög szövege az eredetinek tekintett kijelentéseket idézi — mindig ezen a nyelven hangzottak el (pl. talitha kumi = leányzó kelj fel stb.)

Az ún. *Damaszkusz-tekercs*, amely a Holt-tengeri közösség egyik gyülekezetének vallási és szervezeti előírásait tartalmazza, többek között azt is előírja, hogy „a felügyelőnek valamennyi ott élő (azaz: gyülekezeteket alkotó) nemzetség nyelvét ismernie kell” (vö. XIV. hasáb 20. sor). Ebből az is következik, hogy a héberen és arameuson kívül még legalább egy további nyelvnek is használatosnak kellett lennie, hiszen különben a „valamennyi” kifejezés érthetetlen lenne. A fennmaradt szövegek és egyéb érvek alapján ilyen „harmadik” beszélt nyelvként a görögre gondolhatunk. Valóban, meglepő módon az ÓT görög fordításának, a Septuagintának egyes görög töredékei is előkerültek. Eddig *Mózes II. III. és IV. könyvből*, *Ézsaiás próféta könyvéből* és a csupán görög nyelven fennmaradt *Jeremiás levele* c. apokrif munkából ismerünk ilyen töredékeket. Eddig a *Septuaginta* görög szövege csak egyiptomi papíruszok alapján volt ismeretes, és ezen kívül csupán középkori, bizánci keresztény kolostorok kéziratai között kerültek elő kódexei (a leghíresebb ilyen jellegű a *Codex Sinaiticus*).

Ha a szekta szükségesnek tartotta e görög fordítások másolását ill. beszerzését, ez arra mutat, hogy görög anyanyelvű, tehát hellénisztikus műveltségű emberek is voltak soraikban. Még érdekesebb, hogy a Róma-ellenes zsidó felkelés erődjeiben előkerült katonai okmányok között is van néhány, amely görögül íródott: tehát még a Róma elleni harc katonái is részben görög nyelvűek voltak. Még az arameus és héber nyelvű családi okmányok szókincsében is találkozunk a görög jogi élet néhány szakkifejezésével, pl. „törvény” (nomosz) és „házasság” (zügon) szavak héber átírásával. A görög nyelv elemeivel együtt tehát a jogi élet, vallási jog stb. görög fogalmai is behatoltak a szekta életébe. Ennek viszont a kereszténység kezdetei szempontjából is megvan a jelentősége. Az Ap. csel. 7. fejjel beszél az első, jeruzsálemi ősegyház körében élt „hellénistákról”, akiknek vezetője ISTVÁN (Sztaphanosz), a későbbi első vértanu (protomartír) volt; ezek az ún. hellénisták szembenálltak az ún. héberekkel, az első gyülekezet másik csoportjával. Könnyen lehet azok után, amit a Holt-tengeri közösségen belüli görög nyelvű csoportról tudunk ill. feltételezhetünk, hogy a keresztény „hellénisták” és a kumráni görögnyelvűek között valami kapcsolat lehetett. Felmerült már az a feltételezés is, hogy az Apostolok cselekedetei hellénistái éppen a kumrániakkal azonosak.¹¹

A görög nyelvi elemekkel párhuzamosan más művelődési, köztük vallási elemek is hatoltak be a Holt-tengeri közösségbe. Ebből a szempontból legérdekesebbek azok a párhuzamok, amelyek az alexandriai PHILON (ie. 20 k. — isz. 45 k.) által ismertetett egyiptomi zsidó jellegű „therapeuta” szekta és

¹¹ A nyelvekre vonatkozólag lásd SEGERT: *Die Sprachenfrage*. — BARDTKE: *Qumran probleme* 315. skk. 1.

a kumráni gyülekezet között megfigyelhetők. Mindkét szekta *aszkrétikus* életet élt, mindkettő a vagyonszűkösséget tekintette az eszményi állapotnak, mindkettő elutasította a véres áldozatokat és a jeruzsálemi szentély szertartásának legalább egy részét.¹² De a terapeuták — akik Egyiptomban éltek — nem voltak a szó igazi értelmében esszenusok, PHILON nem is azonosítja őket. Olyan nagy mégis a hasonlóság, hogy a Holt-tenger vidékének és az egyiptomi pusztaságnak remetéi és aszkrétái között *kapcsolatot kell feltételeznünk*, és ezt most valószínűsíti a *Septuaginta görög* szövegéből való számos töredék is, amiket a Holt-tenger barlangjaiban, Judea földjén találtak. Az egyiptomi zsidók — különösen a misztikusok — viszont a görög misztériumvallásosság erős hatása alatt álltak, és rajtuk keresztül (de tulajdonképpen tőlük függetlenül is) a görög hellénisztikus típusú misztérium vallásosság számos eleme is bejuthatott a szekte életébe és hiedelem-világába. Elég néhány ilyen mozzanatra rámutatni: a bibliai szövegek értelmezésének technikája meglepően emlékeztet arra a módszerre, ahogyan Alexandriában HOMEROSZ eposzait értelmezték. Nagyon érdekesek azok a párhuzamok, amelyek a Holt-tengeri *Gyülekezeti Szabályzat* és egyes hellénisztikus misztériumgyülekezetek szervezeti előírásai között megfigyelhetők, pl. Andania, Philadelpheia¹³ és még sok más, ami csak töredékes formában található.

Az egyes misztériumgyülekezetek és a kumráni közösség szervezeti és rituális analógiái közül néhányat érdemes kiemelni: számos misztériumgyülekezet (így mindjárt az andaniai is) ismeri a kumráni „jó tanító”-hoz hasonló gyülekezetalapító személy fogalmát, pl. Andaniában Onaszosztraosz; rendszeresen egy-egy bizottság áll a gyülekezetek élén; belépéskor az avatandóknak esküt kell tenniük, amelynek megszegése büntetést vagy kizárást von maga után; a gyülekezeti összejöveteleken az általuk szentnek tartott szövegek (himnuszok ill. bibliai textusok) kerülnek felolvasásra, a hívők különböző, hierarchikusan felépített csoportokat alkotnak: Kumránban pl. a „jelöltek” alsó és felső szintje, a „tömeg”, a „vének” a „felügyelők” és „papok”; az Attisz-misztériumokban a „hallgatók”, az „avatottak” és a „gallusok”; a Mithrasz-misztériumok avatottjainak hét csoportja, stb.; a gyülekezetek általában közös lakomákat, imákat, szertartásokat írnak elő; bizonyos jellegű vagyonszűkösség ill. a gyülekezeten belül a „külvilág” társadalmi megkülönböztetéseiinek negligálása mindenütt tapasztalható. Ilyen értelemben a teljes vagyonszűkösségen alapuló kumráni közösséget az olyan hellénisztikus utópikus gyülekezetek analógiájának tarthatjuk, mint pl. Uranopolisz Heliopolisz, vagy később a tervezett Platonopolisz. Ilyen kísérlet a hellénisztikus világban több ízben történt, hellénisztikus-zsidó környezetben ilyenek a terapeuták, de most első ízben sikerült rábukkanni magában Palesztinában egy ilyen jellegű, és lenyűgöző tudatossággal szervezett közösségre.

Bizonyos fényt derítenek a Holt-tengeri tekercsek az akkori természet-tudományos ismeretekre is. Ebből a szempontból a legtanulságosabbak azok az adatok, amelyeket a Holt-tengeri szekta sajátos naptári rendszeréről nyerünk. A Judeában akkor használatos nap-hold év (luniszoláris év), mint ismeretes, rendkívül bonyolult volt. Minden hónap első napját — az újhold-

¹² PAULY-WISSOWA IV. Suppl. kötet 416—418. l.

¹³ SCHNEIDER: *Zur Problematik des Hellenistischen in den Qumrantexten*. BARDKE *Rumran-Probleme* 306—307. l.

napot — esetenként állapították meg fölöttébb megbízhatatlan megfigyelések alapján, és a nap- és holdév egyeztetése is esetenként történt, a legfelsőbb zsidó egyházi bíróság, a szinhedrion elhatározása alapján. Ez ugyanolyan önkényeskedésekre vezetett, mint amilyenekről a hasonló berendezésű római naptár használói is panaszkodtak (ott a pontifex maximus diszkrecionális joga volt a szökőév — annus intercalaris — meghatározása). Amikor később az i. sz. III. században a zsidó naptári rendszert véglegesítették, akkor is hat különböző hosszúságú évvel kellett számolni (353, 354, 355, 383, 384, és 385 napos évek). A Holt-tengeri szekta ezekkel a rendszerekkel szemben már az ie. II. században egy saját, éspedig szoláris évet vezetett be. Napjainak száma sajátos módon 364 (tehát 1 és 1/4 nappal rövidebb, mint a napév), és ezt az évet négy olyan évnegyedre osztották, amelyen belül a hónapok napjainak száma sorra 30, 30 és 31 — ismét csak eltérően a zsinagógai naptártól. Ennek a rendszernek hatalmas előnye minden más típusú évvel szemben az, hogy 364 osztható lévén 7-tel, minden hónap azonos napja minden évben a hétnak ugyanarra a napjára esett. A szekta naptári rendszerében pl. minden fontosabb ünnep szerdai napra esett — az újév is. Ennek is volt valamelyes illuzorikus „természettudományos” jelentősége: mivel az ótestamentumi teremtés-elbeszélés szerint az Úr az égitesteket a negyedik napon teremtette, tehát, a hét napjait vasárnaptól számítva, éppen szerdai napon, joggal számoltak úgy, hogy a világtörténet „első napja” — szerda volt! A Holt-tengeri szekta naptári rendszerére vonatkozó újabb kutatások (főként A. GOUBERT tanulmányai) arra az eredményre vezettek, hogy már a *Jubileumok Könyve* (amelynek héber eredeti kézirat-töredékei éppen a Holt-tengeri tekerccsek között kerültek elő) is ezt a kronológiai sémát követi, tehát a szekta szent iratai közé kell sorolni. Sőt, felmerült az a — azóta sokat vitatott — feltevés is, hogy a JÁNOS *Evangeliuma* és a szinoptikus evangéliumok közötti eltérések az utolsó vacsora időpontjára vonatkozólag ugyancsak abból származtathatók, hogy a *János-evangelium* szerzője a holt-tengeri szekta naptára szerint számolt, a három szinoptikus pedig a hagyományos zsinagógai naptár szerint.

Függetlenül attól, hogy ez a feltevés megállja-e a helyét, ennek a sajátos naptárnak eredete és használata számos, még tisztázatlan kérdést vet fel. Nincs párhuzama az ókori naptári rendszerek között, tehát a szekta tagjainak saját találmányát kell benne látnunk. Egyszerűsítésre, racionalizálásra való törekvése mindenesetre szembetűnő: sikerült ily módon összhangba hozni a hónapok és a hetek szerint való számítást. Persze, nem tudjuk, hogyan küszöbölték ki az évenkénti 1 1/4 napos eltérést. Lehet, hogy időközönként egy-egy rendkívüli 28 napos hónapot iktattak be. Mindenesetre tudománytörténeti szempontból sem közömbös, hogy a Holt-tengeri szekta körében olyan új naptár született, amely egyszerűbb a zsinagógai naptárnál és kiküszöböli a mai naptári rendszerekben is meglévő ellentmondást a hónapok és hetek számítása között. Ennek bevezetéséhez kétségtelen matematikai és bizonyos csillagászati ismeretekre is szükség volt.

A Holt-tengeri tekerccsek nemcsak a vallástörténetnek érdekes dokumentumai, hanem fényt derítenek az akkori judeai kultúra nem egy, mostanáig meglehetősen homályos területére is. Minden eddigi forrásanyagnál meggyőzőbben mutatják be az írás ismeretének nagyfokú elterjedtségét, az akkori Közel-Kelet mindhárom elterjedt nyelvének, a hébernek, arameusnak és görögnek békés együttélését, ezen túlmenően számos görög kulturális érték — köztük vallásos gondolatok, szertartások és szervezeti formák — behatolá-

sot is, még az aszkéta, világtól elvonult szektáriusok zárt körébe is, és végül új adatokat kaptunk a szekta matematikai és naptári ismereteire és kombinatív képességére vonatkozólag is. A holt-tengeri tekercek további sokoldalú tanulmányozása nyilván további új tanulságokkal fog szolgálni e tekintetben.

T. SCHER: THE ROLLS FROM THE DEAD SEA AND THE HISTORY OF ANTIQUE CULTURE

The Rolls discovered at the Dead Sea have so far been appraised first of all as parts of the history of religion, as documents of unique value of the Old Testament and as a collection of religious teachings of a sect considered as direct forerunners of Christianity. Less attention has been paid to these documents in their capacity as sources of the culture of Judea, though the material traced in the caves of the Dead Sea is of first importance in this respect too. Their significance in the history of culture prevails not only directly, but also in a special *indirect* form. In the course of the researches not only religious texts came to light and were deciphered and published but secular documents in a great number were also discovered. These monumenta had not been written by the members of the sect in the territory of the Dead Sea, but by those of the different social layers of Judea at about the first centuries A. C. Consequently, we get a manifold picture of the culture of this society, first of all of the written literature in Judea of that age. The monumenta of Samaria, which are being broken, produce evidence of the high level of development of the written literature in the 4th century B. C. It is a noteworthy fact that these forms and formulas established in that age had been adapted in the next centuries, up to the Middle Ages. The fragments of manuscripts which have survived in Hebrew and Aramaic languages are significant also from the point of view of the history of literature.

The Rolls from the Dead Sea supply valuable information on the scientific knowledge of the age as well. Those data are the most important, which we get from the special calendar of the sect in the territory of the Dead Sea.

The Rolls from the Dead Sea enlighten several scopes of the Judean culture rather obscure so far, and besides getting acquainted with the wide-ranging knowledge of writing we learn about the peaceful co-existence of the three languages of the contemporaneous Near-East: Hebrew, Aramaic and Greek. Several important data prove the influence of the Greek culture, religious thoughts, ceremonies and organizational forms on those of the territories in the Near East.